

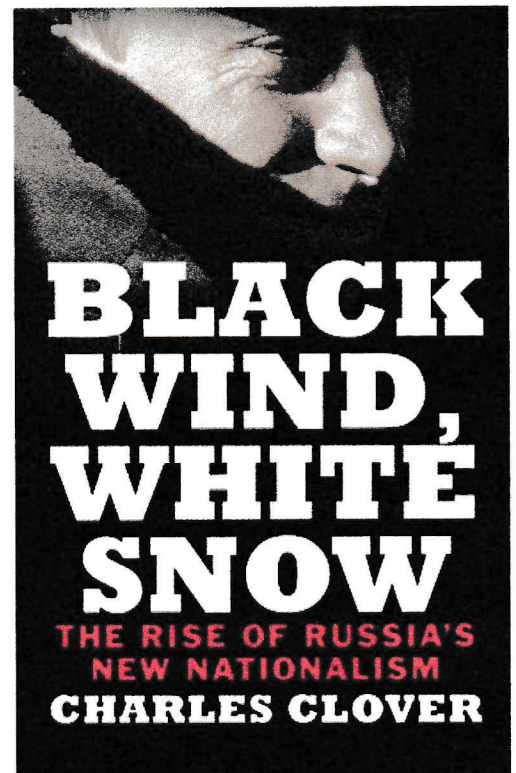
Black Wind, White Snow -The Rise of Russia's New Nationalism

Charles Clover
Yale University Press 2016

ANMELDT AV ODD GUNNAR SKAGESTAD

Den russiske dikteren Fjodor Tjottsjev (1803-1873) skulle bli mest berømt for sitt bastante utsagn om at «Russland kan ikke forstås, Russland må man bare *tro* på». Ham om det: For oss nordmenn er Russland, i kraft av dets størrelse, geografiske naboskap og turbulente historie, noe som vi bare må forsøke å forstå. Vi må uopphørlig forsøke å forstå dets diplomatiske manøvreringer, dets militære kapasiteter, prioriteringer og hensikter, samt hvilke motiver – situasjonsbetingede eller langsiktige – som driver dets lederskap.

Vår stadige søken etter å forstå Putins Russland kan forfølges under forskjellige synsvinkler. Ønsker du for eksempel å få rede på hvordan Vladimir V. Putin og hans KGB-kumpaner i 1990-91 plyndret Russlands nasjonalformue for deretter å legge skylden på de såkalte 'oligarkene', er Karen Dawishas bok *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?* (2014) en utmerket guide. Skulle du i stedet være mer interessert i det tankegodset og den virkelighetsforståelsen som ligger til grunn for Russlands og dets presidents *modus operandi* Anno 2017, er Charles Clovers *Black wind, white snow* den ultimate veiviser. Vladimir Vladimirovitsj Putin er neppe noen stor eller nyskapende filosof. Men han har en ideologisk bagasje, en åndelig ballast og verdimesse ankerfester som han åpenbart har et i høy grad bevisst forhold til. Dette er – like åpenbart – et forhold som går hånd i hånd med en selektiv virkelighetsforståelse og en eklektisk for ikke å si postfaktuell tilnærming til hvordan disse verdier kan eller bør utmyntes i praktisk politikk. Putin er en pragmatisk maktpolitiker, ingen ideolog. Men han holder seg med en statsideologi og en statsdoktrine som dels gradvis, dels trinnsvis har utviklet seg til hva den er i dag. *Hva* dette innebærer, og *hvordan* dette har skjedd, er hva Clovers bok handler om. Putin-regimets statsideologi omfatter et knippe med elementer, som med et samleuttrykk kan kalles 'tradisjonelle verdier'. Ett av disse elementene – og i utenrikspolitisk henseende mest urovekkende – er *geopolitikk*. Putins uttalelse om at «Sovjetunionens sammenbrudd var det 20. århundres største geopolitiske katastrofe» har vært siteret til det kjedsommelige. I dette lå det neppe noen gjennomtenkt

kvalitetsvurdering av det sovjetiske samfunns-system, men snarere et uttrykk for sorg og beklagelse over Russlands tapte maktstilling, anseelse og respekt på den internasjonale arena. Hans bruk av uttrykket 'geopolitisk' er imidlertid signifikant. For en vestlig – og ikke minst for en norsk – observatør kan det samtidig være egnet til å forvirre.

Blant vår tids vestlige kommentariat og i moderne journalistisk terminologi brukes ordene 'geopolitikk' og 'geopolitisk' nærmest som ensbetydende med utenrikspolitikk i litt større målestokk, eller 'storpolitikk', bare en litt mer jålete måte å uttrykke seg på. Dette er kunnskapsløst, og utgjør en hindring for forståelsen av det verdi- og ideologiset som inngår i grunnelsen for Putin-regimets utenrikspolitiske disposisjoner. I russisk dannelsesstradisjon – slik den utviklet seg i tsartiden, slik den overlevde i beste velgående i sovjetepoken og slik den fortsatt er levende i dagens Russland - har det alltid vært lagt vekt på stringens i språks- og begrepsbruk. Det norske munnhullet «Er'e så nøye 'a?» finner liten klangbunn i det russiske begrepsunivers.

I klassisk statsvitenskapelig begrepsbruk er geopolitikk betegnelsen på en kvasi-vitenskapelig ideologi som ble utviklet på slutten av 1800-tallet og tidlig 1900-tall med det formål å legitimere territoriale utvidelser på andre staters bekostning – basert på null-sum-tenkning og ut ifra den tankegang at makt = rett.

Ideologisk inspirasjon for sin *utenrikspolitikk* har Putin funnet i ulike versjoner av geopolitisk tenkning. Dette er et tankesett som etter hvert har kommet til å gå inn i rekken av 'tradisjonelle verdier' i det moderne Russland. Selve uttrykket 'geopolitikk' ble lansert av den svenske statsviteren Rudolf Kjellén (1864-1922) i hans bok *Inledning till Sveriges geografi* (1902). Andre bidragsytere til denne tankeretningen omfatter den amerikanske admiral og historiker Alfred Thayer Mahan (1840-1914), den engelske geografen Halford Mackinder (1861-1947) og den tyske general og filosof Karl Haushofer (1869-1946). Felles for disse, og sentralt i dette tenkesettet, er forestillingen om staten som en levende organisme hvis livs- og vekstvilkår er deterministisk bestemt av geografiske faktorer og forutsetninger. For det britiske imperium gjaldt det derfor (ifølge Mahan) å beherske verdenshavene, for det russiske imperium (ifølge Mackinder) å beherske den eurasiske landmasse. Dette var forestillinger som lenge hadde vært kjent i Russland, men som fikk en renessanse og direkte innpass i offisiell statsdoktrine etter at Aleksandr Dugin i 1997 engasjerte seg som Russlands ledende geopolitiske tenker med sin bok *The Foundations of Geopolitics*.¹

Charles Clover vier i sin bok stor plass til å følge Aleksandr Dugins mangefasetterte karriere – fra intellektuell *enfant terrible* på 1980-tallet, som stifteren av det nærmest farsepregede Nasjonal-Bolsjevikiske Parti på 1990-tallet og til å vinne et stadig sterkere gehør hos landets maktelite etter århundreskiftet. I dagens Russland er det neo-fascisten Dugin – mannen som betegnes som 'hjernen' bak Putins anneksjon av Krim – som er den fremste formidler av geopolitisk tankegods.

Det finnes nyanser i forståelsen og bruken av geopolitikk-begrepet, noe Clover heller ikke underslår i sin fremstilling. Dugins vidløftige visjoner representerer imidlertid på ingen måte noen eventuell 'godartet' variant av geopolitikk-begrepet, selv om han har moderert seg noe i forhold til sine tidligere mer ekstreme standpunkter. Hans budskap kan oppsummeres som følger: Russlands hovedfiende er demokratisk liberalisme, og landets geopolitiske fremtid ligger sammen med Asia – ikke med det dekadente og moralsk fordervede Vesten.

Samtidig viser Clover hvordan både Dugin og Putin er sterkt påvirket av historikeren og filosofen Lev Gumiljov (1912-92) og dennes forestillingsverden hvor begrepet 'Eurasianisme' står i sentrum.² Uttrykket 'Eurasianisme' har spesielt i løpet av de siste 3-4 år fått en stadig mer sentral plass i russisk statsdoktrine, ikke minst i forbindelse med de stadig mer uttalte besvergelsene om et såkalt 'strategisk partnerskap' med Kina, konkretisert bl.a. gjennom den kjempemessige og langsiktige gassleveransekontrakten som ble inngått i november 2014. Ytterligere et nøkkelbegrep som Putin i denne sammenheng har hentet fra Gumiljovs vokabular, er det

nærmest uoversettelige 'passionarnost'. Dette betegner en egenskap som er en syntese av selvoppofrelse, disiplin, lojalitet og tapperhet. I Gumiljovs begrepsverden inngikk dette i en teori om de irrasjonelle krefter i menneskehetens historie: Individets kapasitet til lidelse og selvoppofrelse for det større gode, og dermed til å endre historiens gang, var kjennetegnet på en stor nasjon. Dette er riktignok tanker og forestillinger som heller ikke er ukjente i Vesten. Spesielt innenfor det som kan kalles 'det britiske nasjonale narrativ' tar heroiseringen av lidelse og selvoppofrelse betydelig plass.³ Men i Russland har disse verdiene vært omfavnet med en inderlighet, intensitet og lidenskap som står i kontrast til Vestens grunnleggende rasjonalisme, og har spilt en vesentlig mer rotfestet rolle i den nasjonale selvforståelsen.

I Putins vokabular er 'passionarnost' nærmest innbegrepet av den russiske nasjonalkarakter.

Clovers bok er et ruvende og veldokumentert stykke arbeid med stor akademisk tyngde. Om dét skulle virke avskrekkende på noen, må det også sies at forfatteren i en høyst leservennlig form evner å formidle et tema som både er historisk fascinerende og politisk dagsaktuelt. Med andre ord: Løp og kjøp!

¹ Originaltittel Osnovy geopolitiki (ekonomitsjeskoje budzsytseje Rossii; <http://www.arctogaia.com/public/osnovygeo/>

jfr. også Wikipedia-artikkelen «Foundations of Geopolitics», http://en.wikipedia.org/wiki/Foundations_of_Geopolitics.

² Lev Gumiljov var sønn av to av Russlands fremste lyrikere – Nikolaj Gumiljov (som ble skutt av bolsjevikene i 1921) og Anna Akhmatova. Han tilbrakte selv til sammen 18 år som fange i Stalins GULag, men kom ironisk nok likevel (som en variant av Stockholm-syndromet) til å elske og glorifisere Sovjetunionen, og opplevde dens sammenbrudd som en tragedie.

³ Jfr. sitater som Lord Nelsons pompøse «England expects every man to do his duty!», dikteren Alfred Tennysons dyrkelse av kadaverdisiplinen i diktet 'The Charge of the Light Brigade', samt heroiseringen av Captain Scotts katastrofale Sydpolekspedisjon.